

Verslag van de gebiedsbijeenkomst **Hunze**

Spijkerboor, 7 november 2019

Aanwezig waren vertegenwoordigers van :

Commissie Bodemdaling, Drents-Gronings Particulier Grondbezit, Provincie Drenthe, Provincie Groningen, Gemeenten Aa en Hunze, Midden-Groningen, Groningen en Tynaarlo, Stichting Het Drentse Landschap, Stichting Het Groninger Landschap, IVN Zuidlaren, Programmteam Hunze, Sportvisserij Groningen Drenthe, Toeristische Kanobond Nederland/Drenthe, Waterbedrijf Groningen, Watersportverbond District Noord, Vereniging Dorpsbelangen Onnen, vereniging recreatieve belangen Zuidlaardermeer, vereniging Dorpsbelangen Noordlaren, Nedmag, LTO Noord en algemeen bestuur van het waterschap Hunze en Aa's.

Bijeenkomsten ter voorbereiding op het nieuwe Waterbeheerprogramma

In het najaar van 2019 vonden in het beheergebied van het waterschap zes gebiedsbijeenkomsten plaats om te praten over de maatregelen voor veiligheid, wateroverlast, watertekort en waterkwaliteit voor de planperiode 2022 – 2027. Het doel van de bijeenkomst was de aanwezigen te informeren over de opgaven en de voortgang van diverse waterthema's en om inbreng te vragen over meekoppelkansen, aanvullingen en aandachtspunten.

Op 7 november 2019 vond de gebiedsbijeenkomst van het stroomgebied Hunze plaats in Spijkerboor. Hier is gediscussieerd over de opgaven, de mogelijke oplossingen en een maatregelenpakket. Dit gebeurde aan de hand van verschillende kaarten rond de belangrijke thema's.

In dit verslag wordt een weergave gegeven van de middag en zijn de aandachtspunten of vragen opgenomen, die door de aanwezigen zijn aangedragen. Daar waar mogelijk zijn de vragen en aandachtspunten van een antwoord voorzien. Sommige antwoorden zijn na de bijeenkomst uitgezocht en weergegeven in dit verslag.

De vragen en aandachtspunten zijn gerangschikt naar per thema. Voorafgaande aan de beantwoording van de vragen en aandachtspunten is een korte samenvatting van de stand van zaken en de opgaven van het waterschap gegeven.

>> VEILIGHEID

Het waterschap biedt bescherming tegen overstroming vanuit zee en overstroming vanuit de boezem. De boezem is een stelsel kanalen waarin het water vanuit het achterland verzameld wordt, waarna het afwatert naar zee.

De veiligheid van de boezem is goed op orde door de inrichting van waterbergingsgebieden en ophoging van de kaden. De grootste waterbergingsgebieden in watersysteem Hunze zijn de Onner- en Oostpolder, de Westerbroekstermadepolder en de Kropswolderbuitenpolder. Bergingsgebied Tusschenwater is in 2019 opgeleverd. Het boezemgebied rond het Zuidlaardermeer is door Tusschenwater met ruim 180 hectare uitgebreid. Er is nog meer waterbergingsgebied nodig, dat willen we de komende tijd in de gebieden Noordma en Wolfsbarge gaan realiseren.

De kaden in watersysteem Hunze zijn op hoogte gebracht. Alleen langs de zuidkant van het Zuidlaardermeer moeten nog een aantal kilometers worden aangepakt. Waar mogelijk combineren we dit met de hermeandering van de beek in het plan Noordma. In het watersysteem Hunze is vasthouden van water bovenstrooms van de boezem in het Natuurnetwerk Nederland in volle gang. Hiermee houden we de boezem ook op de langere termijn veilig. De volledige opgave van 1,7 miljoen m³ water vasthouden kan worden gerealiseerd met de geplande inrichtingsmaatregelen. In 2015 is ongeveer de helft van de inrichtingsmaatregelen die daaraan bijdragen gerealiseerd. In de beheerplanperiode 2016 - 2021 volgen nog meer hermeanderingenprojecten waarin water wordt vastgehouden zoals Paardetangen, Voorste diep – Flessehals en de Branden. Na 2021 resteert nog de inrichting van het bergingsgebied Tusschenwater Zuid en beekherstel met hermeandering, onder meer in de gebieden Kromme Landen, Bronnegermaden en Achterste diep.

> Vragen en opmerkingen tijdens de gebiedsbijeenkomst:

Kan er aandacht komen voor eventuele versnelling of het vlot trekken van bijvoorbeeld Voorste Diep projecten?

In opdracht van de provincie Drenthe is Prolander een gebiedsproces aan het opstarten met het doel de invulling van de NNN samen met KRW en klimaatmaatregelen mogelijk te maken.

>> WATEROVERLAST

Overstroming vanuit de waterlopen komt in het Hunze gebied lokaal voor in beekdalen en ook lokaal op de flanken van de Hondsrug. Bij extreme neerslag stroomt het hemelwater naar beneden en komt het samen in de laaggelegen beekdalen. De beek treedt op die plek dan tijdelijk buiten haar oever. Vaak is dit in een natuurgebied, dan is er geen sprake van wateroverlast. Maar bij een aantal van deze lage delen gaat het om landbouwgronden en woonpercelen. Dit is al eeuwenlang zo, maar gaandeweg is dit verergerd, door onder andere veenoxidatie en inklinking.

Onderaan de Hondsrug ligt nu in delen van het gebied nog een dikke veenlaag, daar klinkt de bodem in door oxidatie van veen en komt regelmatig wateroverlast voor. Deze gebieden met langjarige veenoxidatie krijgen extra aandacht. Voor deze gebieden zal bij een gebiedsproces/peilbesluit gekeken worden naar de effecten op lange termijn en de kosten van compenserende maatregelen van eventuele peilaanpassingen. Tegelijk met het opstellen van de peilbesluiten worden ook de inundatieknelpunten opgelost.

De steeds vaker voorkomende extreme neerslag kan in de bebouwde omgeving op sommige plekken zorgen voor wateroverlast. Gemeenten brengen momenteel in beeld hoe 'klimaatbestendig' hun gebied is. Daarbij wordt ook de opgave voor de stedelijke waterberging meegenomen. Het waterschap werkt hieraan mee en brengt daarbij vooral de kennis over- en effecten in het landelijk gebied in beeld. Daar waar knelpunten zijn, worden maatregelen uitgevoerd om dit op te lossen, dit wordt door eigenaren, gemeente en waterschap opgepakt. In het landelijk gebied, de veengebieden en op de flanken van de Hondsrug kunnen piekbuien ook voor wateroverlast zorgen. Met het vaker voorkomen van extreme piekbuien neemt ook de kans op schade voor

gewassen toe. Op eigen terrein is het aan de grondgebruiker zelf om zijn grondgebruik hier zo goed mogelijk op aan te passen.

Ook grondwateroverlast komt lokaal voor. Vaak veroorzaakt door slecht doorlatende lagen in de ondergrond. Als het regent kan het water daar niet snel genoeg infiltreren en kan overlast ontstaan. Gemeenten en waterschap werken samen om afvoer van overtollig grondwater te faciliteren, maar de zorg voor het eigen perceel ligt in eerste instantie bij de eigenaar.

Het is ongeveer 40 jaar geleden dat in het gebied de grote ruilverkavelingen zijn uitgevoerd. Nadien zijn er lokaal wel aanpassingen gedaan, maar grotendeels is het waterhuishoudkundige systeem onveranderd.

Omstandigheden zijn echter wel veranderd en zullen nog verder veranderen. Denk daarbij aan schaalvergroting in de landbouw, uitbreiding natuur en uitbreiding stedelijk gebied, klimaatverandering, veenoxidatie, automatisering, etc. De komende jaren nemen we het gebiedsgewijs onder de loep om te kijken of het watersysteem klaar is voor de toekomst en maken aanpassingen indien nodig.

> Vragen en opmerkingen tijdens de gebiedsbijeenkomst:

Wat is veenoxidatie precies en wat kun je eraan doen dat het niet meer gebeurt?

Veenoxidatie is het verdwijnen van veen door oxidatie wanneer het veen in aanraking komt met zuurstof. Als het veen geoxideerd is, dan verdwijnt het grotendeels als CO₂ naar de lucht, andere in het veen aanwezige stoffen zoals voedingsstoffen blijven in de grond of verdwijnen via het grondwater naar het oppervlaktewater.

Om de veenoxidatie volledig te stoppen zou het veen onder water gezet moeten worden. Dat is heel lastig met het huidige grondgebruik. De veenoxidatie kan wel vertraagd worden, door niet nog verder met het waterpeil naar beneden te gaan, omdat er dan weer een nieuw deel van het veen in contact om met zuurstof. De vraag is dus vooral hoe we met veenoxidatie omgaan en niet hoe het stopgezet kan worden. Een deel van het resterende veen ligt boven de laagste grondwaterstand. Dit veen kan niet meer behouden worden, omdat het al oxideert.

Kunnen de aandachtsgebieden veenoxidatie omgezet worden in klimaatbossen?

Klimaatbossen en moerasbossen werden als optie genoemd om de laagste delen die het meest last hebben van veenoxidatie in te richten. Er werd in de discussie echter aangegeven dat in de Hunze een meer open landschap gewenst is, waar grootschalige klimaatbossen niet in passen. Het realiseren van klimaat- en moerasbossen en het beantwoorden van de vraag of het gewenst is in het landschap van de Hunze valt buiten de verantwoordelijkheid van het waterschap.

Kan de provincie niet inzetten op functieverandering?

De provincie reageerde dat zij dit ziet als een gezamenlijk proces met verschillende partijen in het gebied.

Er is veel geld nodig voor echt structurele verandering van het grondgebruik. Wie gaat dat betalen? En er is veel geld voor nodig?

In de discussie werd gezegd dat dit zou moeten gebeuren met Rijks- of subsidiegelden.

Veengebied in noorden van de Hunze is heel anders dan in Achterste Diep gebied.

Er werd uitgelegd dat in het noorden sprake is van veenweidegebieden, terwijl in het Achterste Diep gebied er sprake is van akkerbouw op veen. Dit zijn inderdaad verschillende soorten veengebieden die ieder om een eigen aanpak vragen.

De volgende opmerkingen zijn gemaakt:

- Veenoxidatie graag meenemen in de Hunzevisie.
- Graag een gezamenlijke aanpak door provincie en waterschap.
- Weer ruilverkaveling inzetten
- Veenoxidatie wordt een groot probleem gevonden in het Hunze gebied.
- Pilot Valthermond duurt allemaal wel erg lang.
- Beekdalvisie graag weer erbij halen. Er is destijds niets mee gedaan, misschien is de tijd er nu wel rijp voor.

Oplossingen voor veenoxidatie die genoemd zijn:

- Zonnepanelen
- Functieverandering (kost geld)
- Alternatieve landbouwwormen
- Landverhoging
- Kleinere peilgebiedjes en dan per gebiedje kijken wat kan
- Lisdodden
- Vernatten in natuurgebieden om veen te behouden

>> WATERTEKORT

In droge perioden vindt in het noordelijke en oostelijke deel van watersysteem Hunze wateraanvoer plaats vanuit het IJsselmeer. In het zuidelijke en westelijke deel, vanaf Gieterveen, vindt geen externe wateraanvoer plaats en is de beek afhankelijk van haar eigen watervoorraad. De basisafvoer van de Hunze is in droge zomers laag. In droge jaren, zoals in 2018 en 2019 vallen delen van sommige bovenlopen droog.

De kans op een droog jaar, zoals 2018, wordt op dit moment ingeschat op eens in de 30 jaar. In 2050 zal de kans op zo'n situatie eens in de 20 jaar zijn. Het kan voorkomen dat het zo extreem droog is dat we niet voldoende water vanuit het IJsselmeer kunnen aanvoeren voor het noordelijk deel van de Hunze, omdat deze buffer uitgeput raakt. Dan treedt de zogenaamde verdringingsreeks in werking. De verdringingsreeks geeft de rangorde van maatschappelijke behoeften aan, die bij de verdeling van het beschikbare water in acht wordt genomen. Voor het opvangen van een toenemende waterbehoefte (door hogere verdamping en veranderend landgebruik) zoeken we naar mogelijkheden voor het efficiënter verdelen van de wateraanvoer, het verminderen van de watervraag en de conservering van water. Ook vragen wij de gebruikers om het water zuinig en efficiënt te gebruiken. Voor de agrariër betekent dit bijvoorbeeld een aanpassing in het bodembeheer of efficiënter beregenen of, indien dit mogelijk is en geen schade toebrengt aan andere functies, te beregenen uit grondwater. Hiervoor werken wij beleidsregels uit.

> Vragen en opmerkingen tijdens de gebiedsbijeenkomst:

Graag meer aandacht voor de strategische voorraad grondwater bij de Groeve.

De provincie werkt de strategische grondwatervoorraden voor drinkwater uit (de zogenaamde ASV's). Als waterschap zijn wij hierbij betrokken.

De waterschapsbelasting zou niet gelijk moeten zijn voor het gehele waterschapsgebied. Boeren met meer voordeel zouden meer moeten betalen.

Het belastingstelsel van het waterschap kent een solidariteitsprincipe. Vroeger kende het belastingstelsel wel differentiatie per gebied afhankelijk van de geleverde diensten. Nu is het zo dat overal in het waterschap dezelfde belasting wordt betaald. De afgelopen 2,5 jaar is er gewerkt aan een nieuw belastingstelsel waar wel dat een soort Plus mogelijk was, waarbij gebieden die meer diensten kregen ook meer moesten betalen. Dit voorstel voor belastingwijziging is niet doorgegaan omdat er onvoldoende draagvlak voor was. Nu is dus de huidige situatie van kracht waarin het per wet verboden is om de belasting per gebied te laten verschillen.

Zou de landbouw peilbeheer op maat kunnen toepassen om een grondwaterbuffer aan te kunnen leggen. Zelf aan de knoppen kunnen draaien op lokaal niveau?

In de discussie kwam naar voren dat het goed kan zijn om via detail peilbeheer zoveel mogelijk water te proberen vast te houden, maar dat dit geen oplossing is voor een droge zomer, berekening blijft nodig. Op kleine schaal aan waterconservering doen is een goed idee, maar zomers worden niet alleen droger en warmer, de kans op extreme piekbuien in de zomer neemt ook toe. Het zal dus een afweging van het risico zijn. Het waterschap heeft ervaring met het afwegen van de risico's en het beoordelen van weersvoorspellingen

Zorgen van de landbouw over de beregeningsverboden. Ook de mogelijke invloed van zoute kwel door uitputting van de voorraad zoet grondwater geeft onrust.

Wij zijn bezig met het onderzoeken van de mogelijkheden om meer beregening uit grondwater toe te staan. Hierbij kijken wij natuurlijk naar de effecten hiervan op de grondwatervoorraad en de ligging van het grensvlak van zout grondwater, zodat er geen kans op het aantrekken van zout grondwater bestaat.

Handhaving is een middel dat wel toegepast zou moeten kunnen worden.

In de discussie kwam naar voren dat meedenken en meewerken wel de eerste keuze is, handhaven alleen als het echt nodig is.

De focus op de toekomstbestendigheid van het watersysteem bij aanpak wateroverlast doet teveel denken aan zo snel mogelijk afvoeren, dit zou breder bekeken moeten worden, ook in relatie tot watertekort.

Misschien kan dat gebied juist ingezet worden om waterberging te realiseren, water vasthouden als buffer voor droogte.

Dit is een goede integrale gedachte waar we rekening mee houden, maar het bufferen van water in ons eigen gebied is in een droge zomer niet voldoende om zelfvoorzienend te zijn.

Kan het wagenpark van de boeren terug naar kleinere machines/voertuigen? Door de grote zware machines verdicht de bodem en wordt er minder water vastgehouden en gaan bruggen kapot.

Het is de vraag of er een grens zit aan de zwaarte van landbouwvoertuigen. In de groep is besproken dat zware machines zowel voor de landbouwgrond als de infrastructuur schade aanbrengt in de vorm van verdichting van de bodem (met als gevolg plasvorming, etc.) en verzakkingen in wegen. Lichtere voertuigen zouden schade kunnen beperken. Het is echter niet duidelijk of hier vanuit de overheid aandacht voor is. Als dat zo is en er is een subsidiepot, dan kan dit een overweging zijn voor de individuele agrariër.

Er zijn daarnaast een aantal algemene opmerkingen gemaakt :

- Afkoppelen en infiltratie wordt door de gemeente gezien als een methode om de grondwaterbuffer te versterken (vasthouden in plaats van afvoeren).
- De natuurlijke sponswerking in het systeem zou teruggebracht moeten worden. Dit is namelijk nuttig voor natuur, het remt de veenoxidatie, gaat het verzakken van landbouwgrond tegen, zorgt voor meer infiltratie en kan daarmee water conserveren voor droge periodes.
- Meer nadenken over een andere gebiedsindeling om het gebied klimaatrobuuster te maken, dus met meer natte landbouw, biodiversiteit herstel op landbouwgronden, CO₂ compensatie. Dit raakt aan functie volgt peil, is een functieverandering. Daar gaat de provincie over en zal geld kosten.

Lokale natuursystemen zijn ernstig verdroogd de laatste twee jaren. Het valt op dat gebieden met sterke kwel voldoende gebufferd zijn om de droogte te weerstaan/overleven. Zou diepe kwel meer gebruikt kunnen worden om zowel natuur als landbouw te beschermen?

In de omgeving van de Hondsrug is er meer kwel en zijn de gebieden minder verdroogd. Helaas is niet overal in het gebied een aanzienlijke kwelbron aanwezig.

Het waterschap zou de volgende zaken moeten gaan doen:

- Beter informeren en meer boeren bereiken met informatie
- Bewustwording vergroten, ook van toenemende watervraag door klimaatverandering
- Stimuleren van innovatieve maatregelen bij de landbouw
- Landbouw ondersteunen bij hun zoektocht naar concrete maatregelen
- Meedenken aan innovatie
- Integrale planvorming, is van groot belang
- Waterschap als aanknooppunt voor samenwerking met de landbouw
- Gebiedsgerichte maatwerkoplossingen en zoeken naar koppelkansen en innovatie
- Stimuleren van omdenken en samen naar creatieve oplossingen zoeken
- Meedenken en meewerken waar het kan, handhaven wanneer nodig
- Meer focus op inclusieve landbouw

>> WATERKWALITEIT

Binnen de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) richten wij ons op het ecologisch gezond maken en houden van het water. Dit betekent dat naast de chemische waterkwaliteit ook de samenstelling van de aanwezige biologie - zoals vissen, kleine waterdieren (macrofauna), waterplanten en algen - een belangrijke maat is. Het watersysteem Hunze kent drie KRW-waterlichamen waarvoor doelen en maatregelen zijn opgesteld: het Zuidlaardermeer, het bekensysteem de Hunze en het kanalsysteem Kanalen Hunze/Veenkoloniën. De waterlichamen voldoen alle drie nog niet aan de doelen voor een goede ecologische toestand.

In het waterlichaam *Hunze* voldoet de waterkwaliteit (net) aan de fosfaatnorm, maar het ammoniumgehalte is te hoog. We gaan extra maatregelen nemen op de RWZI Gieten om het fosfaatgehalte nog verder omlaag te brengen. De doelen voor kleine waterdieren, waterplanten en vis worden nog niet gehaald. Er zijn al meerdere beekherstelprojecten met hermeandering uitgevoerd. Hierbij zijn lokaal al verbeteringen van de ecologische waterkwaliteit te zien, daarnaast moeten er ook nog veel trajecten worden aangepakt. In het Hunzedal ten zuiden van Gieterveen, met de grote hoogteverschillen en daardoor de hogere stroomsnelheden en meer dynamiek, liggen na beekherstel de grootste ecologische potenties voor beekspecifieke waterdieren. Hier moeten de meeste trajecten nog aangepakt worden, zodat hier nog verbetering verwacht wordt. In het traject ten noorden van Gieterveen staat de Hunze onder directe invloed van het boezempeil van de Eemskanaal-Dollardboezem, waardoor dit deel een geringe stroomsnelheid en dynamiek kent en lagere ecologische potenties heeft. Omdat de KRW-doelen als een gemiddelde voor het volledige beekstelsel worden uitgedrukt is het in 2009 gestelde doel voor macrofauna te hoog. Dit doel zal naar beneden bijgesteld worden. Extra aandachtspunt in de Hunze is het vrijwel ontbreken van beschaduwing door bomen. Het open landschap van het Hunzedal wordt door de omgeving erg gewaardeerd, maar in combinatie met betrekkelijk voedselrijk water zorgt dit voor veel begroeiing in de beek. Hier is aangepast onderhoud nodig, gericht op een ecologisch gevarieerde beek die daarnaast goed in staat is voldoende water af te voeren. De chemische waterkwaliteit is in de Hunze niet op orde. Voor de overschrijdende stoffen zetten we in op nader onderzoek en op regionaal maatwerk.

In het *Zuidlaardermeer* voldoet de waterkwaliteit de laatste jaren (net) aan de fosfaatnorm, maar het stikstof- en ammoniumgehalte is te hoog. Voor alle biologische groepen wordt het doel niet gehaald. Momenteel wordt gewerkt aan een maatregelenplan voor het Zuidlaardermeer waarin, door aanleg van luwte en moerasontwikkeling, de ontwikkeling van waterplanten bevorderd wordt, rekening houdende met de functies van het meer. Hierdoor zal naar verwachting de toestand voor waterplanten, vis en macrofauna verbeteren. Ondanks deze maatregelen wordt het doel voor waterplanten niet gehaald door het vrijwel ontbreken van onderwaterplanten. We willen dus extra maatregelen nemen, maar willen tegelijkertijd het doel voor algen, macrofauna en waterplanten wat bijstellen. Deze doelen zijn bij nader inzien in 2008 namelijk te positief ingeschat, omdat er destijds nog geen goede metingen van de uitgangssituatie bekend waren. Voor de chemische waterkwaliteit van het Zuidlaardermeer maken we gebruik van de gegevens van de Hunze. Het waterlichaam *Kanalen Hunze/Veenkoloniën* is naast de oorspronkelijke transportfunctie voor turf en landbouwproducten ook gegraven voor de wateraan- en afvoer naar de Veenkoloniën. Het is een groot waterlichaam met een lengte van 160 km met grote verschillen binnen het waterlichaam. Er zijn rustige delen met een goede waterkwaliteit en veel waterplanten, maar ongeveer de helft van het waterlichaam bestaat uit kanalen waar veel golfslag en turbulentie optreedt door scheepvaart en water aan- en afvoer, waarin ondergedoken waterplanten moeilijk kunnen groeien. Het fosfaatgehalte voldoet (net) aan de norm, maar het ammoniumgehalte is te hoog. Voor vis wordt het doel al bereikt, voor algen bijna. Voor macrofauna is in 2008 de uitgangssituatie en het effect van maatregelen te optimistisch ingeschat, zodat dit doel ongeveer 10% naar beneden wordt bijgesteld. Er zijn nog een aantal stoffen (gewasbeschermingsmiddelen en metalen) die zorgen voor een beperkte chemische waterkwaliteit. Momenteel wordt onderzocht welke landelijke en regionale maatregelen hiervoor een oplossing kunnen bieden.

> Vragen en opmerkingen tijdens de gebiedsbijeenkomst:

Wie bepaalt het doel voor vis? En is de doelstelling voor vis wel realistisch? De Sportvisserij betwijfelt of de brasem dominantie weg te krijgen is en vraagt of het niet beter is om de doelstelling voor vis aan te passen en te accepteren dat het Zuidlaardermeer een brasemwater blijft.

Voor het Zuidlaardermeer zijn door het waterschap ecologische doelstellingen geformuleerd waarbij gestreefd wordt naar een betere ontwikkeling van ondergedoken planten en oeverplanten in delen van het meer. Hier aan gekoppeld wordt een verandering en verbetering van de macrofauna en vis levensgemeenschappen verwacht. Voor vis betekent dit dat er meer plantminnende soorten komen zoals zeelt, ruisvoorn en snoek en minder algemene soorten zoals brasem. Deze doelstellingen zijn ook formeel vastgesteld door de twee provincies waarbinnen het Zuidlaardermeer gelegen is.

In de huidige situatie kent het Zuidlaardermeer een biomassa van ca. 224 kg/ha vis verdeeld over 14 verschillende soorten (meting 2018). De biomassa bestaat voor bijna 92% uit brasem, de resterende 8% wordt verdeeld over de resterende 13 soorten. De brasem is een soort die in een meersysteem gewoon deel uitmaakt van het natuurlijke visbestand. Een dominantie met 92% is echter een onnatuurlijke situatie.

De afgelopen jaren heeft het waterschap samen met de natuurbeherende organisaties en de beide provincies gewerkt aan het herstel van de meeroevers. In deze herstelde slenken en rietoevers is een duidelijke verschuiving zichtbaar in de visstand. Deze wordt gevarieerder en de plantminnende soorten nemen toe. Door het verder herstellen van de overige oeverzones en het aanbrengen van luwe zones in het meer kan deze ontwikkeling verder doorzetten. In de uiteindelijke situatie wordt gestreefd naar een gezonde mix waarbij in de plantenrijke oeverzones meer plantminnende vissoorten worden aangetroffen en in het open water meer algemene soorten als brasem.

Hebben de enorme ganzenpopulaties invloed op de waterkwaliteit van het Zuidlaardermeer?

Er is veel bekend over de aantallen ganzen rondom het Zuidlaardermeer. Ook is er veel bekend over hoeveel ganzen eten, poepen en hoeveel voedingsstoffen er via ganzenpoep in oppervlaktewater terecht kan komen. Er overwinteren veel ganzen rondom het Zuidlaardermeer. Toch is het effect daarvan op de nutriëntenlast naar het Zuidlaardermeer beperkt. Op de totale jaarbelasting van fosfor is dit ongeveer 1 á 2%. Dit komt vooral door de grote invloed van de Hunze op het Zuidlaardermeer (90% - 95%).

In het maatregelprogramma van het Zuidlaardermeer staan tegenstrijdigheden over de werking van luwe zones. Werken ze nu wel of niet en hoe zit dat met eerdere ervaringen?

In het maatregelprogramma van het Zuidlaardermeer staat dat de maatregel "rietoevers weer in contact brengen met het meer" bijdraagt aan de robuustheid van het meer. Bij de luwe zone's staat dat deze geen grote bijdrage leveren aan de robuustheid van het Zuidlaardermeer. Dit klopt. Met robuustheid van het meer wordt bedoeld dat het meer structureel een goede waterkwaliteit heeft en weerbaar is tegen schommelingen in bijvoorbeeld weersomstandigheden. Moerasgebieden dragen hier direct aan bij, door bijvoorbeeld het vastleggen van zwevend stof en voedingsstoffen. De luwe zone's dragen hier alleen indirect aan bij. De luwe zone's zijn bedoeld om groei van onderwaterplanten te stimuleren. Voldoende onderwaterplanten zorgen voor een robuust meer, waar bijvoorbeeld blauwalgen minder kans krijgen. De belangrijkste belemmering voor onderwaterplanten in de ondiepe delen van het Zuidlaardermeer is het gebrek aan luwte. Luwe zone's zijn effectief om onderwaterplantengroei te stimuleren. We zien dit op meerdere plekken rondom het meer in de praktijk gebeuren (onder andere Leinwijk, Wolfsbarge, Zuid-oevers).

Hoe zit dat met de proef met de compartimenten in de jaren '90? Die proef was toch mislukt? Waarom denken jullie dat maatregelen nu wel gaan werken?

Eind jaren '90 is er een compartiment gemaakt in het Zuidlaardermeer. De proef met het compartiment was om te onderzoeken of het water helder zou worden als de juiste visstand aanwezig was. Het idee was toen dat brasem het water troebel maakte en dat dit de groei van onderwaterplanten belemmerde. In het compartiment zijn alle vissen er uit gehaald en is de gewenste visstand teruggeplaatst. Er ontstond toen helder water en er gingen onderwaterplanten groeien. Of dit alleen kwam door de goede visstand in het compartiment is achteraf moeilijk te zeggen. Door het compartiment was ook luwte gecreëerd. De proef met het compartiment heeft ons veel inzicht gegeven en is dus niet mislukt. Wel is de proef eerder gestopt omdat met de hoogwatersituatie van '98 het compartiment niet meer gescheiden was van de rest van het meer en de visstand aan beide kanten van het compartiment weer gelijk was. Ook naderhand heeft het waterschap onderzoek uitgevoerd en ook maatregelen genomen (met name gericht op een verdere afname van de fosforvracht).

De uitgangssituatie van het Zuidlaardermeer is, vergeleken met eind jaren '90, sterk verbeterd. De concentraties van nutriënten zijn sindsdien sterk afgenomen. Daardoor verwachten wij dat onderwaterplantengroei mogelijk is door luwte te creëren. We zien dit in de praktijk ook terug. In de luwe delen van het meer waar nu onderwaterplanten groeien (onder andere Leinwijk, Wolfsbargo, Zuid-oevers) is ook een goede evenwichtige visstand en zorgt brasem niet voor troebel water of belemmering van onderwaterplantengroei.

Visstand in de kanalen is goed, waarom dan toch vispassages?

De visstand scoort in de huidige situatie gemiddeld voor het hele watersysteem voldoende op de KRW maatlat. Als er echter in de onderliggende gegevens gekeken wordt, is dit niet overal het geval. Zo zijn er kanaalvakken waar typische vissoorten voor kanalen, zoals de paling, vrijwel afwezig zijn. Door het herstellen van de verbindingen tussen de zee en de kanalen willen we de migratiemogelijkheden verbeteren en ook deze soorten weer een goed ingericht en bereikbaar leefgebied geven. Hiermee zorgen we er voor dat de visstand verspreid over het gebied gezond is en blijft (robuuste doelstellingen)

Heeft veenoxidatie ook effect op N en P concentraties?

Ja, bij veenoxidatie komt ook stikstof en fosfor vrij. Eventuele maatregelen om veenoxidatie tegen te gaan kunnen daarom ook een positief effect hebben op de hoeveelheid fosfor en stikstof die vanuit de landbodem naar het water gaat.

Waar komen de overschrijdingen van ammonium vandaan?

We gaan nader onderzoeken waar de overschrijdingen van ammonium vandaan komen. Dit kunnen verschillende bronnen zijn, bijvoorbeeld effluent van de RWZI's, uitspoeling uit de landbodem/mest, afbraak van organisch materiaal. Ook moet er nog geanalyseerd worden of de overschrijdingen structureel zijn of incidenteel. Op basis van het nader onderzoek kunnen we bepalen welke maatregelen mogelijk zijn.

Hoe groot is de bijdrage van RWZI Gieten nog

Voor de RWZI hanteren we een strengere norm voor fosfor in het effluent dan op onze andere zuiveringen. Gemiddeld over de laatste 10 jaar is de bijdrage van de RWZI Gieten op de fosforvracht naar de Hunze ongeveer 8 - 10%.

Zien we al verbeteringen? Gaan we de doelen halen?

In het Zuidlaardermeer zien we de laatste 20 jaar duidelijk verbeteringen optreden. De hoeveelheid nutriënten is afgenomen, het doorzicht is iets toegenomen en met name in de oevers en plekken als Wolfsbargo en Leinwijk zien we sterke verbeteringen in waterplanten en vissamenstelling. Hoewel er nog wel tijdelijke overlast van blauwalgen plaatsvindt is de structurele overlast door blauwalgen ook verdwenen. De doelen worden echter nog niet gehaald, en zonder maatregelen gaat dit ook niet lukken. Daarom worden er maatregelen voorgesteld voor de planperiode 2022 - 2027. Voor sommige biologische groepen hebben we de doelen in 2007 te hoog ingeschat en zullen we die ook na de maatregelen waarschijnlijk niet gaan halen. Daarom gaan we voor sommige biologische groepen ook technische doelaanpassing voorstellen.

Voor de Hunze geldt dat we duidelijke verbeteringen zien optreden in de ecologische scores voor de beektrajecten die al wat langer hersteld zijn in de Hunze, zoals Mandelanden, LOFAR en Torenveen. Stromingsminnende macrofauna en vissoorten nemen langzaam toe in aantallen en breiden hun leefgebied uit. Dit geeft ons vertrouwen dat ook de beekvakken die recentelijk ingericht zijn of nog ingericht moeten gaan worden op termijn ook een duidelijke verbetering zullen laten zien na inrichting. Onze inschatting is dat de huidige doelstellingen voor de Hunze haalbaar zijn maar dat het tijdstip waarop we deze doelen realiseren sterk afhankelijk is van het tempo van inrichting van deze gebieden.

Weten we waar het probleem voor de ecologie en de stoffen vandaan komen?

We hebben de afgelopen jaren water- en stoffenbalansen gemaakt en vervolgens een ecologische watersysteemanalyse uitgevoerd op basis van de ecologische sleutelfactoren. Daardoor weten we beter welke stuurfactoren het belangrijkste zijn die de huidige toestand bepalen en kunnen we op basis daarvan ook maatregelen formuleren. Voor het Zuidlaardermeer is dit vooral het gebrek aan onderwaterplanten waardoor er te

weinig habitat is voor vis en macrofauna. Onderwaterplanten kunnen zich moeilijk vestigen en handhaven in het open water van het Zuidlaardermeer door het gebrek aan luwte.

Voor de stoffen is deels duidelijk waar deze vandaan komen. De gewasbeschermingsmiddelen (esfenvaleraat, acetonifon) zijn afkomstig uit de landbouw. Voor ammonium voeren we nader onderzoek uit (zie hierboven). Voor de zware metalen (zink, selenium, kobalt) worden de emissieroutes op dit moment landelijk beter in beeld gebracht. De stof PFOS is een alomtegenwoordige stof. Vaak zijn er al maatregelen genomen om emissie te voorkomen, maar omdat de stof heel moeilijk afbreekt komt deze overal voor. Voor fluorantheen is atmosferische depositie (vuurhaarden, verkeer, etc.) de grootste bron; dit vraagt om een landelijke aanpak.

Waarom de luwe zones niet aan de westkant van het Zuidlaardermeer?

Er zijn een aantal redenen om te kiezen voor de oostzijde van het meer. De belangrijkste reden is dat in Nederland de meest dominante windrichting die uit het zuid-westen is. Daardoor is de westkant van het meer per definitie al windluwer dan de oostzijde. Bovendien is de westzijde weinig. Dit is voor waterplanten lastiger om in te wortelen. De oostzijde van het meer heeft veel ondiepe plekken en hier is een zandige bodem. Dit is ook het gedeelte dat het meest op de wind licht, de strijklengte van de wind is hier het grootst. Aan de oostzijde is de ontwikkeling in de oevers die nu al luw zijn ook beter dan aan de westzijde.

Hoe worden de luwe zones in het Zuidlaardermeer ingericht?

Hoe en waar de luwe zones precies komen is nog niet bepaald. Dit wordt in overleg met de partijen die betrokken zijn bij het maatregelenplan Zuidlaardermeer gedaan.

Kan het waterschap niet meer verantwoordelijkheid nemen bij blauwalgen problematiek zwemzone Meerwijk

De blauwalgalproblematiek is vergeleken met tien jaar geleden al sterk verbeterd. Het waterschap stelt nu een aantal maatregelen voor om de waterkwaliteit en ecologie in het Zuidlaardermeer verder te verbeteren. Deze maatregelen hebben ook een positief effect op de blauwalgalproblematiek van het Zuidlaardermeer. Onderwaterplanten concurreren met (blauw)algen om voedingsstoffen, dus als de hoeveelheid onderwaterplanten toeneemt zal de kans op overmatige (blauw)algengroei afnemen. Enige (tijdelijke) blauwalgoverlast is echter vrijwel niet te voorkomen. Een betere doorstroming van de zwemzone zou hier wellicht nog een oplossing kunnen bieden. Deze maatregel is nu nog niet opgenomen in het maatregelenplan van het Zuidlaardermeer. Het waterschap zal dit meenemen om te kijken of, en op welke wijze dit te realiseren is.

>> OVERIGE ONDERWERPEN

Beheer en Onderhoud

Beheer en onderhoud is nodig om veiligheid en voldoende water te garanderen. Beheer en onderhoud worden daarnaast ook zo goed mogelijk afgestemd op de functies die de waterlopen en het omliggende gebied hebben. Als sloten dichtgroeien is water aan- en afvoer niet mogelijk. Binnen het onderhoud worden de ecologische kansen zoveel mogelijk benut. We hebben te maken met de wet natuurbescherming. We kiezen voor de benadering waarbij het onderhoud is gericht op de leefomgeving van soorten. Bij maaiwerkzaamheden sparen wij bij de meeste watergangen en kaden delen van de begroeiing. Dit houdt in dat ook in de winter de begroeiing blijft staan. Met deze vorm van onderhoud wordt de biodiversiteit vergroot. Deze vorm van beheer mag echter de aan- en afvoer van water niet belemmeren.

> Vragen en opmerkingen tijdens de gebiedsbijeenkomst:

Wordt er bij aangepast beheer en onderhoud meegenomen voor bevordering biodiversiteit

We proberen met onze nieuwe beheer en onderhoud zoveel mogelijk ruimte voor de natuur te zoeken in het kader van de Wet Natuurbescherming. We proberen steeds meer maar één kant van de sloot te maaien. Het kan echter nooit ten koste gaan van de water- aan en afvoer.

Schade door dieren; hoe wordt daar mee omgegaan en wie is er verantwoordelijk?

De verantwoordelijkheid voor schade door muskus- en beverratten ligt bij het waterschap. De bescherming tegen schade door bevers ligt bij de provincie. Wij zijn met de provincie bezig om te kijken hoe we om kunnen gaan met schade door bevers, terwijl de bever een beschermde diersoort is. Er wordt gewerkt aan een beverprotocol. Het waterschap bestrijdt gebiedsdekkend de muskusratten, ook in particuliere sloten. Voor schade door beschermde diersoorten zoals de bever kan men terecht bij het loket B12 dat is ingesteld door de provincies.

Communicatie en samenwerking

Het waterschap vindt communicatie en samenwerking met de omgeving van groot belang.

Graag eerder contact opnemen met recreatie en dorpsbelangen wanneer er maatregelen aankomen. Ook eerder communiceren over andere veranderingen die op stapel staan.

Dit proberen we altijd zo vroeg mogelijk te doen, wanneer het wat concreter begint te worden.

Recreatie

Zaken die wij doen ten behoeve van de recreatie zijn:

- Controle waterkwaliteit zwemplassen
- Op diepte houden van de vaarwegen
- Bemaling stopzetten ter bevordering van natuurijs
- Vergroting van de leefomgeving van de vis
- Mogelijkheden voor kanovaart (aanpassing stuwen en kanovriendelijke vispassages)

Medegebruik van onze maaipaden, kaden en dijken voor recreatie is – met uitzondering van gemotoriseerd verkeer - toegestaan voor zover dit de uitvoering van onze taken niet beperkt. Voor de komende planperiode kijken we welke wensen er bestaan, wat de mogelijkheden zijn en welke randvoorwaarden daarbij horen.

> Vragen en opmerkingen tijdens de gebiedsbijeenkomst:

Graag meer aandacht voor bereikbaarheid kano, bijvoorbeeld vispassages overvaarbaar maken

De vispassages in de hoofdloop van de Hunze bestaan uit steendrempels. Deze zijn bij voldoende waterafvoer goed overvaarbaar met een kano. Bij lage waterafvoer situaties in droge zomers is dit niet altijd het geval. Aanvoer van extra gebiedsvreemd water of de technische aanpassing van de huidige vispassages heeft negatieve effecten op het natuurlijk functioneren van de beek. Omdat de ontwikkeling van de natuurwaarden in de beek een hoofdfunctie is en recreatief medegebruik een nevenfunctie krijgt de natuur in dit geval voorrang bij het stellen van beheer- en inrichtingsvoorwaarden. Overigens kan er ook in een droge situatie nog prima gevaren worden met een kano in het traject ten noorden van Gieterveen. Deze staat onder invloed van de Eemsboezem waardoor de waterstanden hier in droge zomers niet ver uitzakken.

Aanleg luwe oevers leidt tot het kleiner worden van het meer, dat is voor de recreatie ongewenst.

De luwe zones worden zo gesitueerd dat er onderwaterplantengroei gestimuleerd wordt in de ondiepe delen van het meer. Deze liggen buiten de gebieden die nu al aangegeven zijn als vaargebied.

De volgende opmerkingen waren gericht op keuzes rond de inrichting van het Zuidlaardermeer en de eventuele negatieve effecten voor de recreatie van dit meer:

- Teveel nadruk op natuur in het Zuidlaardermeer, graag meer aandacht voor het recreatiebelang in het Zuidlaardermeer

- Rietoevers vormen een belemmering voor de recreatie
- Wens tot meer samenwerking met de recreatie.
- Hoe kan er gezorgd worden voor een betere balans tussen recreatie/natuur in relatie tot de steeds toenemende recreatie.
- Zorg over de waterdiepte in de vaartjes.

Voor de inrichtingsplannen van het Zuidlaardermeer komen aparte bijeenkomsten met betrokkenen. Daarin zullen de verschillende belangen, natuur zowel als recreatie besproken worden, waarbij naar oplossingen gezocht gaat worden. Het is uiteindelijk een bestuurlijke afweging welke keuze de doorslag gaat geven.

Water en Ruimtelijke ordening

Het waterschap zal in het komende Waterbeheerprogramma (net als in het vorige beheerprogramma) aandacht besteden aan het onderwerp water en ruimte. Dit doen we omdat steeds meer taken een consequenties hebben voor de ruimtelijke omgeving. Met name de klimaatverandering en de toenemende druk op de ruimte door toename van piekbuien en perioden van droogte vragen om het aangeven van plekken waar meer risico's zijn dan anderen. In dit hoofdstuk willen we aandacht besteden aan overstromingsgevoelig gebied, aandachtgebieden voor veenoxidatie, kwetsbare gebieden voor wateroverlast en kwetsbare gebieden door droogte. Samen met de omgevingspartners, grondgebruikers en gemeenten en provincies gaan we bekijken hoe we in de toekomst ons watersysteem toekomstbestendig kunnen maken.

> Vragen en opmerkingen tijdens de gebiedsbijeenkomst:

Focus op integrale en grensoverschrijdende ontwikkelingen.

Ons waterschap ligt in het stroomgebied van de Eems. Daarom werken we op meerdere vlakken, bijvoorbeeld op het gebied van veiligheid, Kaderrichtlijn Water, Beheer en Onderhoud, al samen met Duitsland. Diverse richtlijnen zijn Europees, waardoor we op de hoogte zijn van internationale ontwikkelingen. We kijken stroomgebied breed en werken daarbij samen met Friesland, Groningen en Drenthe. De afstemming gebeurt ambtelijk en bestuurlijk in het RBO Noord, het Regionaal Bestuurlijk Overleg. In brede zin stemmen we met de Duitsers af in diverse overleggen, zoals het Subcommissie G overleg en de Internationale Coördinatie Groep Eems.

Hoe worden de verschillende thema's nu aan elkaar gekoppeld?

Het is de bedoeling dat we in het nieuwe Waterbeheerprogramma de thema's aan elkaar koppelen en komen tot een integraal programma.

Kunnen we ook inzicht krijgen in de resultaten van de andere gebieden?

Ja, van alle gebieden zullen de verslagen en de presentaties op onze website worden gezet.

Wens voor een integrale visie, ook samen met andere overheden.

Voor de Hunze wordt samen met verschillende partijen en ook andere overheden momenteel onder leiding van de stuurgroep Hunze een Hunzevisie opgesteld.

Graag het doortrekken van de Hunze naar Groningen als toekomstbeeld neerzetten.

Dit onderdeel maakt deel uit van een wensbeeld waaraan door sommige partijen gewerkt wordt. Hier is het waterschap van op de hoogte. Het waterschap is hier vooralsnog niet actief mee bezig.

Zuidlaardermeer duidelijker ruimtelijk indelen in deel voor recreatie en deel voor natuur.

Momenteel is het al zo dat met de vaargeul en het zwemstrand een bepaalde zonering aanwezig is.

Cultureel erfgoed

Er werd aandacht gevraagd voor archeologie bij Wolfsbarge

>> BESTUURLIJKE TERUGKOPPELING

De bijeenkomst van de Hunze was redelijk goed bezocht (28 externen), op de inloop ontvingen we vijftien mensen. De landbouw kwam vooral op de inloopbijeenkomst. Dit was de eerste bijeenkomst waar dorpsbelangen en gemeenten en provincies goed vertegenwoordigd waren. In de middag waren de mensen het meest geïnteresseerd in de problematiek veenoxidatie en de recreatiebelangen in het Zuidlaardermeer. Er werd zeer constructief meegedacht over eventuele oplossingen, sommige op een wat hoger abstractieniveau. Bij de evaluatie aan het einde van de bijeenkomst waren de aanwezigen zeer positief. Men vond het een zeer nuttig en leerzame bijeenkomst. 's Avonds waren er op de inloopbijeenkomst meer concrete wensen en vragen van ingelanden (veelal landbouwers).

>> VERVOLG

Wanneer de verslagen van alle bijeenkomsten gereed zijn, wordt met het algemeen bestuur van het waterschap besproken welke aanbevelingen en acties uit de bijeenkomsten zijn gekomen. Daarna wordt begonnen met het schrijven van het Voorontwerp van het Waterbeheerprogramma 2022-2027. Dit Voorontwerp wordt vastgesteld door het dagelijks bestuur van het waterschap en daarna voorgelegd aan het algemeen bestuur. In het gebiedsbijeenkomst van Oldambt is afgesproken dat dit Voorontwerp ook aan alle deelnemers van de gebiedsbijeenkomsten wordt gemaild. Iedereen kan dan nagaan of de door hen besproken zaken voldoende in het nieuwe waterbeheer-programma worden benoemd en kan desgewenst een reactie mailen. Alle reacties van het algemeen bestuur en de reacties van de deelnemers aan de gebiedsbijeenkomsten worden verwerkt in een reactienota. Dit betekent dat op iedere reactie een antwoord komt en wordt aangegeven of dit leidt tot aanpassing van de teksten van het water-beheerprogramma. Deze aanpassingen worden vastgesteld door het algemeen bestuur in oktober 2020 en worden verwerkt tot het Ontwerp Waterbeheerprogramma. Het Ontwerp Waterbeheerprogramma gaat in januari 2021 de inspraakprocedure in, waarin nogmaals gereageerd kan worden en waar ook weer een reactienota komt. Voor de definitieve reactienota moeten we wachten totdat de landelijke inspraak periode van zes maanden in juni 2021 is afgelopen. De laatste aanpassingen leiden uiteindelijk tot het definitieve Waterbeheerprogramma 2022-2027 in het najaar van 2021. Iedere bijeenkomst met het algemeen bestuur is openbaar toegankelijk. De tijden van de vergaderingen komen tegen die tijd op de website te staan.

Planning:

5 Februari 2020	Terugkoppeling aan het algemeen bestuur van de resultaten en afspraken uit de zes gebiedsbijeenkomsten
10 juni 2020	Discussie met het algemeen bestuur over het Voorontwerp Waterbeheerprogramma
15 Juni 2020	Toesturen Voorontwerp Waterbeheerprogramma aan de deelnemers van de gebiedsbijeenkomsten
Juli– Aug. 2020	Reacties verzamelen op het Voorontwerp Waterbeheerprogramma
28 Oktober 2020	Discussie met het algemeen bestuur over de reactienota
9 December 2020	Vaststelling door het algemeen bestuur van het Ontwerp Waterbeheerprogramma
1 Januari 2021	Start zes weekse inspraak periode op het Ontwerp Waterbeheerprogramma
Oktober 2021	Vaststelling definitieve Waterbeheerprogramma 2022-2027 door het algemeen bestuur

Contactpersonen voor watersysteem Hunze

Gebiedscoördinator	Emiel Galetzka	e.galetzka@hunzeenaas.nl
Gebiedshydroloog	Anton Bartelds Albert Siebring	a.bartelds@hunzeenaas.nl a.siebring@hunzeenaas.nl
Waterkwaliteitsadviseur	Hermen Klomp	h.klomp@hunzeenaas.nl
Aquatisch Ecoloog	Peter Paul Schollema	p.schollema@hunzeenaas.nl
Teamhoofd buitendienst	Niels Erenstein	n.erenstein@hunzeenaas.nl